वरणसी, स्त्री, वाराणसी। इति शब्दरत्नावली॥
वरणा, स्त्री, (वरण+टाप्।) नदीविशेषः। इति शब्दरत्नावली॥ सा तु वाराणस्युत्तरसीमा। तस्या उत्पत्तिर्यथा,—

हरिरुवाच।

"महेश्वर शृणुष्वेमां मम वाचं कलस्वनाम्।
ब्रह्महत्याक्षयकरीं शुभदां पुण्यवर्द्धिनीम्॥
योऽसौ प्राक्षुद्धले पुण्ये मदंशप्रभवोऽव्ययः।
प्रयागे वसते नित्यं योगशायी तु विश्रुतः॥
चरणाद्दक्षिणात्तस्य विनिर्याता सरिद्वरा।
विश्रुता वरणेत्येवं सर्व्वपापहरा शुभा॥
सव्यादन्या द्वितीया च असिरित्येव विश्रुता।
ते उभे च सरिच्छ्रेष्ठे लोकपूज्ये बभूवतुः॥
ताभ्यां मध्ये तु यो देशस्तत् क्षेत्रं योगशायिनः।
त्रैलोक्यप्रभवं तीर्थं सर्व्वपापप्रमोचनम्॥
न तादृशोऽस्ति गगने न भूम्यां न रसातले।
तत्रास्ति नगरी पुण्या ख्याता वाराणसी शुभा।
यस्यान्तु भोगिनो नाशं प्रयान्ति भवतो लयम्॥"

इति वामने ३ अध्यायः॥

वरङ्कः, पुं, (वृणोतीति। वृ+"अङ्कनृङ्कभृङ्गः।" उणा० १।१२८। इति अङ्कन्।) अन्तरावेदिः। समूहः। सुखरोगः। स तु व्रण इति वयसु फोड़ा इति च भाषा। इति मेदिनी। ङे, ३३॥ वस्तुतः पवर्गीयवकारादिरयं किन्तु अन्तःस्थवकारादिवृञधातोरौणादिक अङ्कन् प्रत्ययनिष्पन्नत्वादत्र लिखितः॥

वरङ्कः, पुं, (वरङ्क+स्वार्थे संज्ञायां वा कन्।) मातङ्गवेदिः। हातीर हाथोदा इति भाषा। यौवनकण्टकः। वयसु फोड़ा इति भाषा। वर्त्तुलः। गोल इति ख्यातः। इति मेदिनी। के, २०३॥ भित्तिः। इति हेमचन्द्रः॥ मेदिनीकारेण अयं पवर्गीयवकारादौ लिखितः। किन्तु हेमचन्द्रेण वृञधातुनिष्पन्नत्वात् अन्तःस्थवकारादौ परिगणितः॥

वरङ्कः, त्रि, (वरङ्क+कन्।) विशालः। भयसम्पन्नः। लपथः। इति शब्दरत्नाञ्जली॥

वरङ्का, स्त्री, (वरङ्क+टाप्।) सारिका। वर्त्तिः। शस्त्रभेदः। इति मेदिनी। ते, ६६॥

वरङ्गालुः, पुं, (वरङ्ग इव आलुरत्र।) एरण्डवृक्षः। इति त्रिकाण्डशेषः॥

वरतिक्तः, पुं, (वरः श्रेष्ठस्तिक्तस्तिक्तरसो यस्य।) कुटजवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः॥ (पर्पटकः। तत्पर्य्यायो यथा,—

"पर्पटो वरतिक्तश्च स्मृतः पर्पटकश्च सः।
कथितः पांशुपर्य्यायस्तथाकवचनामकः॥"

इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमे भागे॥)

वरतिक्तिका, स्त्री, (वरतिक्त+स्वार्थे कन्। टाप्। अत इत्वम्।) पाठा। इति राजनिर्घण्टः॥ आकनादि इति भाषा॥ (यथास्याः पर्य्यायः।

"पाठावष्टावष्टकीच प्राचीना पापचेलिका।
एकष्ठीला रसा प्रोक्ता पाठिका वरतिक्तिका॥"

इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमे भागे॥)

वरत्करी, स्त्री, रेणुकानामगन्धद्रव्यम्। इति शब्दचन्द्रिका॥

वरत्रा, स्त्री, (व्रियतेऽनयेति वृ+"वृञ्चित्।" उणा० ३।१०७। इति अत्रन्। टाप्।) हस्तिकचरज्जुः। काछड़ड़ी इति ख्याता। तत्पर्य्यायः। चूषा २ कक्षा ३ कच्चा ४। चर्म्मरज्जुः। तत्पर्य्यायः। नड्डी २ वड्डी ३ वड्डी ४ वाड्डी ५। इत्यमरभरतौ॥ (यथा, ऋग्वेदे। १०। ६०। ८।

"यथायुगं वरत्रया नह्यन्ति धरुणायकम्॥")

वरत्रघ्नः, पुं, (वरा हितकरी त्वचा यस्य।) निम्बवृक्षः। इति रत्नमाला॥

वरदः, त्रि, (वरं ददातीति। दा+"आतोऽनुपसर्गेति।" ३।२।३। इति कः।) अभीष्टदाता। तत्पर्य्यायः। समर्हकः २। इत्यमरः। ३।१।७॥ समर्हः ३ वाञ्छितार्थदः ४। इति शब्दरत्नावली॥ (यथा, महाभारते। १। २।२१७।

"वरदं तं वरं वव्रे साहाय्यं क्रियतां मम।
शल्यस्तस्मै प्रतिश्रुत्य जगामोद्दिश्य पाण्डवान्॥")

प्रसन्नः। इति मेदिनी। दे, ३७॥

वरदा, स्त्री, (वरद+टाप्।) कन्या। इति मेदिनी। दे, ३७॥ आदित्यभक्ता। इति राजनिर्घण्टः॥ (पर्य्यायो यथा,—

"सुवर्चला सूर्य्यभक्ता वरदा वद्रापि च।
सूर्य्यावर्णा रविप्रीता परा ब्रह्मसुवर्चला॥"

इति च भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमे भागे॥) अन्यगन्धा। इति भावप्रकाशः॥ वरदात्री च। (यथा, भागवते। ६।१६।२२।

"धर्म्मस्य ते भगवतस्त्रियुगत्रिभिः खैः
पद्भिश्चराचरमिदं द्विजदेवताधैः।
नूनं भृतं तदभिधाति रजस्तमश्च
सत्त्वेन नो वरदया तनुवागिरस्य॥")

वरदाचतुर्थी, स्त्री, (वरदाख्या चतुर्थी।) माघशुक्लचतुर्थी। तस्यां गौरी पूज्या। यथा। भविष्योत्तरे माघशुक्लपञ्चमीकल्पे।

"चतुर्थी वरदा नाम तस्यां गौरी सुपूजिता।
सौभाग्यमतुलं कुर्य्यात् पञ्चम्यां श्रीरपि श्रियम्॥"

इति तिथ्यादितत्त्वम्॥

वरदातुः, पुं, (ददातीति। दा+तुन्। वरस्य दातुः।) वृक्षविशेषः। भूरुह इति हिन्दी भाषा। तत्पर्य्यायः। भूमीरुहः २ हारदातुः ३ खरच्छदः ४। अस्य गुणौ। शिशिरत्वम्। रक्तपित्तप्रसादनत्वञ्च। इति भावप्रकाशः॥

वरपर्य्याखः, पुं, (वराणि पर्य्यान्यस्य। वरपर्य्येति आख्या यस्य।) चीरकचुकीवृक्षः। इति रत्नमाला॥

वरप्रदा, स्त्री, (वरं प्रददातीति। प्र+दा+कः।) लोपामुद्रा। इति हेमचन्द्रः। २।३७॥

वरफलः, पुं, (वरं फलमस्य।) नारिकेलवृक्षः। इति शब्दचन्द्रिका। तत्फले श्रेष्ठफले च स्त्री॥

वरसुखी, स्त्री, (वरं सुखमस्याः। ङीष्।) रेणुकानामगन्धद्रव्यम्। इति शब्दचन्द्रिका॥

वरयिता, [तृ] पुं, (वृ+णिच्। तृच्।) भर्त्ता। इति हेमचन्द्रः॥ वरणकारयिता च॥

वररुचिः, पुं, (वरा रुचिरस्य।) कविविशेषः। तत्पर्य्यायः। पुनर्व्वसुः २। इति त्रिकाण्डशेषः॥ स च विक्रमादित्यराजसभास्थनवरत्नान्तर्गतरत्नविशेषः यथा,—

"धन्वन्तरिः क्षपणकामरसिंहशङ्कुवेतालभट्टघटकर्परकालिदासाः।
ख्यातो वराहमिहिरो नृपतेः सभायां रत्नानि वै वररुचिर्नव विक्रमस्य॥"

इति नवरत्नम्॥

वरलः, पुं स्त्री, (वृणातीति। वृ+अलच्।) वरटः। बोल्ता इति भाषा। यथा,

"विवरस्थो भृङ्गरोलो वरलस्तृणघट्टपदः॥"

इति शब्दमाला॥

वरलब्धः, पुं, (वरः उत्कर्षो लब्धः पुष्पेषु येन।) चम्पकवृक्षः। इति त्रिकाण्डशेषः॥ (वरेण लब्धः।) वरप्राप्ते, त्रि॥

वरला, स्त्री, (वृ+अलच्+टाप्।) इंसी। इति मेदिनी। ले, ११६॥ तत्र पवर्गीयवकारादौ पठितोऽयम्। वरटा च॥

वरली, स्त्री, (वरल+ङीष्।) वरटा। इति जटाधरः॥

वरवत्सला, स्त्री, (वरे जामातरि वत्सला।) श्वशुरभार्य्या। इति शब्दमाला॥

वरवर्णिनी, स्त्री, (वरः श्रेष्ठो वर्णः प्रशस्तः पीतादिर्वर्णोऽस्या इति। वरवर्ण+इनिः। ङीप्।) अनुत्तमा स्त्री। तत्पर्य्यायः। वरारोहा २ मत्तकामिनी ३ उत्तमा ४। इत्यमरः। २। ६। ४॥ मत्तकाशिनी ५। इति भरतः॥ (यथा, विष्णुपुराणे। १।१५।

"रत्नभूता च कन्येयं वार्क्षेयी वरवर्णिनी।
भविष्यत् जायता पूर्व्वं मथा गोभिर्व्विवर्द्धिता॥")

लाक्षा। हरिद्रा। रोचना। फलिनी। साध्वी स्त्री। इति मेदिनी। ने, २४३। गौरी॥ (यथा, महाभारते। ६। २२। २१।

"भद्रकालि! नमस्तुभ्यं महाकालि नमोऽस्तु ते।
चण्डि! चण्डे! नमस्तुभ्यं तारिणि! वरवर्णिनि!॥")

सरस्वती। लक्ष्मीः। इति शब्दरत्नावली॥

वरवाञ्छितं, स्त्री, कुङ्कुमम्। इत्यमरटीका॥

वरवृक्षः, पुं, (वरः श्रेष्ठो वृक्षः पुरातनः।) शिवः। इति त्रिकाण्डशेषः॥

वरा, स्त्री, (वृ+अप्+टाप्।) फलत्रिकम्। इति मेदिनी। रे, ६३॥ रेणुकानामगन्धद्रव्यम्। इति शब्दचन्द्रिका॥ गुडूची। मेदा। ब्राह्मी। विड़ङ्गम्। पाठा। हरिद्रा। इति राजनिर्घण्टः॥ श्रेष्ठा च॥

वराकः, पुं, (वृणोति तच्छील इति। वृ+"अल्पाभिचक्रकृञ्चुरुवृक्षवृकः वाकन्।" ३।२।१५५।